ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 107 ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Երեքշաբթի, 23 Յունիսի **1892** Երեքշաբթի, 23 Յունիսի ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 107

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ. ամիսը՝ 1 ր., համարը՝ 5 կոպէկ։
Բաժանորդ գրւում են Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը։

Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція «Норъ-Даръ» կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի տօն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը։ Յայտարարութիւններն ընդունւում են ամեն լեզուներով։ Յայտարարութիւնների բառին 2 կ., բեկլամների համար կրկնապատիկ

ՍՈՂՈՄՈՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆ, ԿԱՏԱՐԻՆԷ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ և ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆ ՍՈՒՄԱՆԵԱՆՆԵՐԸ ցաւօք սրտի յայտնելով ազգականներին իրենց դստեր և վերջինի՝ իւր ծանօթներին քոյր

ՍՈՖԻԱ ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆ ՍՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

մահը, խնդրում են ազգականներին և ծանօթներին շնորհ բերել յուղարկաւորութեանը, որ լինելու է երեքշաբթի յունիսի 23-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին բնակարանից, Օրբելիանովեան փողոցում, տուն №№ 5/7, դէպի Մայիս եկեղեցին։ Հոգեհանգիստը երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 7½-ին։

(320) 1—1

Յուլիսի 1-ից բաժանորդ են գրւում «Նոր-Դար»-ին և մինչև 1892 թ. վերջը վճարում են 6 ր.։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Քրոնիկոն. — Խոլերան Թիֆլիսում, Բագւում, Շամախում, Նուխում, Գանձակում, Պետրովսկում, Աստրախանում։ Կովկասի կառավարչապետի ուղեւորութիւնը դէպի Բագու։ Դրաշեի և բժ. Ռոսլենսկու գալուստը։ Խոլերային հիւանդանոցի մի դէպք։ Եղանակը Թիֆլիսում։ Հասարակական սրահներ։ Խոլերայի բացիլները քննելու մանրադիտակ։ Բագուի խոլերայի ծառերի լուրեր։ Պրոֆեսոր Մառը Անիում։
Նամակ խմբագրին։
Հանգանակներ։
Մորենք կատարելու խնդրի առթիւ։
Թղթակցութիւններ. — Մոսկուա Փեթերբուրգ դէպք։
Քաղաքական. — Քաղաքական լուրեր։
Հեռագրեր։
Բանասիրական — Թիֆլիսից-Ջալալ-օղլի։
Տեղեկատու։
Յայտարարութիւններ։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Թիֆլիսի նաչանդապետը հաղորդում է, որ յունիսի 17-ին Միքայէլեան հիւանդանոցն ուղարկուած Նիկոլա Սիբաշվիլեան հետեւեալ օրը մեռել է։ Յունիսի 18 ի գիշերը Թիֆլիսի բնակիչ մի կին՝ Ալամեանը, որին հիւանդանոց էին տանում, Խանապարզին մեռաւ։ Յունիսի 18 ի երեկոյեան Միքայէլեան հիւանդանոցն են ուղարկուած խոլերայի նման կասկածելի հիւանդութիւն ունեցող մի գինեգործ՝ Մեղմեկ և մի պաշտօնակալ գինեւոր՝ Ֆրանկովսկի։ Նրանց բնակարանները դեզինֆեկցիայի են ենթարկուած։ Յունիսի 18 ին Թիֆլիսում խոլերայի նման կասկածելի հիւանդութիւն ունեցող գարձեալ երկու տղամարդ ուղարկուած են Միքայէլեան հիւանդանոցը, խոկ 19-ին նրանց մէկը մեռել է։ Յունիսի 19-ին հիւանդացել է գարձեալ մի տղամարդ և հիւանդանոց է ուղարկուած։ Յունիսի 18-ին հիւանդացած երկու տղամարդկանցից միւսը նոյնպէս մեռել է։ Յունիսի 19 ին հիւանդացել են գարձեալ հինգ հոգի, որոնցից մի տղամարդ մեռել է։ Նոյն օրը, բացի այդ հինգ հոգուց, հիւանդացել են գարձեալ երեք տղամարդ, որոնցից մէկը մեռել է հիւանդանոց տանելիս։ Յունիսի 20-ին խոլերայով հիւանդացել են մի տղամարդ և մի կին, մահուան դէպքեր չեն եղել։

Քաղաքային հիւանդանոցում մի հիւանդի արտաթորութիւնը մանրակենսաբանական հետազօտութեան է ենթարկուած և գտնուած են Կոխի ստորակէտաձեւ բացիլները, որոնք հիւանդութեան յատուկ նշանների հետ միասին ցոյց են տալիս, որ Թիֆլիսում եղած հիւանդութիւնն անկասկած սասիական խոլերան է։

—

Բագուի նաչանդապետը հաղորդում է, որ յունիսի 17-ին հիւանդանոց են ուղարկուած 46 հոգի, որոնցից 36 հոգի եկւոր են, 10 տեղացիներ։ Առողջացել են 6 եկւորներ։ Մեռել են 20 հոգի, որոնցից 12-ը եկւոր, 8-ը տեղացի։ Մնացել են 138 հոգի, որոնցից 118-ը օտարական են, 20-ը տեղացի։ Հիւանդանոցից դուրս մեռել են 25 հոգի, որոնցից 8-ը օտարական են, 17-ը տեղացի։ Բագուի շրջակայքում հիւանդացել են 7 հոգի, որոնցից 2-ը տեղացի են, 5-ը օտարական։ Մեռել են 9 հոգի, որոնցից 3-ը տեղացի են, 6-ը օտարական։ Մնում են 7 հոգի, որոնցից 3-ը տեղացի են, 4-ը ռուս։

Յունիսի 18-ին հիւանդանոց են ուղարկուած 47 հոգի, դրանց թւում 38-ը օտարական են, 9-ը տեղացի։ Հիւանդների ընդհանուր թւից առողջացել են 14 հոգի, որոնցից 13-ը օտարական են, 1-ը տեղացի։ Մեռել են 27 հոգի, խոկ հիւանդանոցից դուրս՝ 37 հոգի, ընդամենը 64 հոգի։ Մեռածների ընդհանուր թւից 39-ը օտարական են, 25-ը տեղացի։ Հիւանդանոցում մնացել են 144 հոգի, որոնցից 121 օտարական են, 23-ը տեղացի։

—

Շամախում յունիսի 17-ին հիւանդանալու 4 դէպք է նկատուած։

—

Նուխու քաղաքային հիւանդանոցն է տարուած յունիսի 17-ին 1 հիւանդ. հիւանդանոցից դուրս հիւանդացել է 1 հոգի։ Հիւանդանոցում գտնւում են 5 հոգի, հիւանդանոցից դուրս՝ 2 հոգի։ Յունիսի 18-ին Նուխու խճուղու վրայ ուղեւորների մէջ խոլերայով մեռել են 3 հոգի։

—

Գանձակի նաչանդապետը հեռագրում է որ յունիսի 18-ին Գանձակում խոլերայի նման կասկածելի հիւանդութեամբ հիւանդացել է մի հոգի Բագուից եկող, ուրիշ տեղերում հիւանդանալու դէպքեր չեն եղել։

—

Դաղստանի զինուորական նաչանդապետը յունիսի 19-ին հեռագրում է, որ յունիսի 18-ին Պետրովսկի հիւանդանոցում մեռել է մի կին և եկած նաւով բերուած է խոլերայով հիւանդ մի նաւաստի, որը հիւանդանոց է ուղարկուած։

—

Աստրախանից գրում Վերեցկին յունիսի 9-ին հաղորդում է, որ յիշեալ քաղաքում և շրջակայքում խոլերա չէ եղել։

—

Վաղը, յունիսի 24-ին Բագու է ուղեւորւում Կովկասի կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ Ս. Ա. Շերեմետեւը։

—

Թիֆլիս են եկել երկաթուղիների ատող տեսուչ Դրաշեն և արքունի երկաթուղիների վարչութեան անդամ բժիշկ Ռոսլենսկին, որոնք ուղարկուած են Անդրկովկասեան երկաթուղու վրայ խոլերայի դէմ միջոցներ ձեռք առնելու։

—

Անտանելի շոգերից յետոյ, որ ստուերում ջերմաչափը 30—33 աստիճանին էր հասնում, եղանակը շատ մեղմացել, զովացել է Թիֆլիսում։ Յորդ անձրեւներից յետոյ, ջերմաչափը կիրակի յունիսի 21-ին 26 աստիճանից չբարձրացաւ արեգակում, խոկ ստուերում իջաւ 20-ից մինչև 15-ը և աւելի։ Երկուշաբթի, յունիսի 22-ին, օրը զով է, քամոտ. ջերմաչափը կէսօրին 18 աստիճանից չէ բարձրանում։ Ամառանոցներում երևի կատարեալ ձմեռ ուէօր է լինի։

—

Բագուից եկած մի երիտասարդ ուսանող, իւր հօր հետ, երկուշաբթի յունիսի 22-ին Ռոստոմովի ղեղավաճառանոցը (Պուշկինեան փողոցի վրայ) մտնելով աւքի համար, յանկարծ նուաղեցաւ և վայր ընկաւ. խոլերայի նշանները, առաւ սկսեցին հարել ղեղերով։ բժիշկ եկաւ և բաւականին ժամանակ աշխատելուց յետոյ հիւանդը ոտքի կանգնեց։

—

Թիֆլիսում հասարակական սրահներ չլինելով, քաղաքային խորհուրդը վճռել է այդպիսի սրահներ չինելու համար 800 ր. յատկացնել և յանձնարարել է ինժեներին կարելոյն չափ շուտով յարմարաւոր ուրուագիծը կազմելու։

—

«Каспий»-ին հաղորդում է, որ Բագուի քաղաքային վարչութիւնը Մոսկուայից նոր է ստացել մանրադիտակը խոլերայի բացիլները քննելու համար։ Այդ արդէն պարզ ապացոյց է, թէ Բագուն ինչ ստոյգ նախապատրաստութիւններ է ունեցել տեսած։

—

Ինչպէս յայտնի է, երիտասարդ հայագէտ պրոֆեսոր Մառը Անի է գնացել Պետերբուրգի Կայսերական հնագիտական ընկերութեան յանձնարարութեամբ՝ փլատակ քաղաքի վերջին մնացորդներն ու քարակոփերը հետազօտելու։ Այս օրերս Ալէքսանդրապոլի մեր թղթակիցը յաղթելի պրոֆեսորի Անի քաղաքում գտած մի քանի հնութիւնների մասին էր հաղորդել։ Այժմ պ. Մառին ուղեկցողներից մէկը մեզ հետեւեալ նոր տեղեկութիւններն է հաղորդում։ «Պրոֆեսոր Մառի հետ միացել է և լուսանկար Մ. Փափազեանցը Վաղարշապատից։ Երիտասարդ հայագէտը պեղել է տալ մի քանի կասկածելի քարակոյտներ, ուր աջողութիւն է ունեցել, պեղել է տալ Մայր եկեղեցու արեւելեան կողմը՝ կից սաճարին, ուր գտնուել է մի փոքրիկ մատուռ 8 արշին երկայնութեամբ և 5 արշին լայնութեամբ (ներքին կողմից). սրա կողքին դուրս են գալիս հացատուն և գերեզման։ Մի երկրորդ տեղ պեղելիս դուրս է գալիս բաղանիք, երրորդ տեղում մի բնակարան, խոկ չորրորդ տեղը պեղելիս գտնւում է հնաոճ բրբրաշարժ մի փոքրիկ սիրուն եկեղեցի, որի ներքին կողմը ամբողջովին քարերի վրայ ծաղիկներ է տուած և սրանց վրայ սրբերի և ուրիշ նկարներով է զարդարուած. այդ եկեղեցու ունեցած երկու աստիճանակի կլորակ սիւներն ու կամարները խորհրդաւոր նկարներով են զարդարուած։ Արձանագրութիւններ...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻՍԻՑ-ՋԱԼԱԼ-ՕՂԼԻ *)

—

V

Մի քանի ժամ ցերեկուանից և առաջ գիշերը Եկատերինոֆելդ մնալուց յետ՝ մեր ֆուրգոնը տեղից շարժուեց։ Ճանապարհն այստեղից արդէն փոխում է իւր բնութիւնն ու տեսքը։ Զորի աջ ու ձախ կողմերից շարունակւում են բարձրութիւնները, որոնք հետզհետէ աւելի բարձրանալով ու խոշորանալով ծածկւում են վիթխարի ծառերով։ Ես այս ձորով անցել եմ աշնան և աշնանային սկզբներում. այդ երկու ժամանակներում հիանալի պատկեր է ներկայացնում ձորը։ Եկատերինոֆելդից 20 վերստ հեռու՝ անտառն արդէն իւր գիրկն է ընդունում։ Նրան յատուկ հոտն ու թարմութիւնը փաթում են քեզ։ Անցորդի հայեացքն սփռւում է խառնակ զմայլանք, և լռութեան մէջ ընկած, անդադ աչքերով պտում է նայել ծառերին, ձորերին, ծմակներին, խաչաձին։ Հոգու խաղաղութիւնը քաղցր ու թեթեւակի վրդովւում է գեղնազուտած տերեւներից միայն, որ խշշելով իւր տեղից, գողդողալով վայր է գալի գետնին։ Աչքդ դեռ նրա վրայ, տեսնում ես, աշխ, գլխից վերեւից՝ տերեւների յետեւ անտառածխան է հանում իւր ձայնը, նրան հետեւում են ուրիշները, բայց անտառի այդ սիրահարներից և ոչ մինն աչքիդ չի երեւում։ Այդ երգիչների ձայնից ստացած տպաւորութիւնն աւելի ես քաղցրանում ազգու է դառնում, երբ նրան խառնւում է ձորով հոսող գետակի մեղմ վշշոցը։ Բնութեան ծոցում մի անսակ հիւր ես զգում քեզ և ստացած տպաւորութիւններից զգացուած, մի մեղմ զգացմունքներով սրտանում ես նրան, որ այս բոլորին կեանք է պարգեւել. ակամայից աչքերդ բարձրացնում ես դէպի վեր, բայց այնտեղ մաքուր և անսահման կապոյտութիւնից աւել ոչինչ չտեսնելով ընկճւում անսահմանութեան առաջ՝ աւելի և՛ս ես մեղմանում։ Աչխարհային հոգսերը թողնում են քեզ, որ աւելի խաղաղ կերպով զմայլուես բնութեան խաղաղութեամբ... Զորի ձախ ափի բարձրութիւնների վրայ հին աշտարակների, բերդերի մնացորդներ են երեւում, որոնք վկայում են, թէ մի ժամանակ այս ձորում մարդկա կեանքն ու գոյքը որքան վտանգի մէջ են եղել։ Բայց հնութեան այդ արձաններից ամենանշանաւորն է «Ղզղալան»—Աղջկաբերդը-ը Բուչենբախի ապակու գործարանին դեռ չհասած՝ երկու ջուր գալիս՝ երբ են խառնւում։ Սուանկլանաձեւ ժայռակարծ և հաւերժացլաւ մի բարձրութիւն, առաջ վազելով, կանգնում է այդ խառնուրդի առաջ։ Այդ կողմից (երեւնելու դէպի ժայռը) նեղ ձորակից դուրս է բղխում Բաշքենչիլթի ջուրը, ձախ կողմից՝ գործարանը։ Աջին այդ երկու նեղ գետն է կարած եղել հին ժամանակ այս բերդը։ Այժմ այդ գետերով խճուղիներ են ներս մտնում, և գործարանի վրայ թեքուող Խանապարհը դէպի Պարս տանող ազգային Խանապարհներից երկրորդն է, ներք առաջինը Դիլիջանի ձորն ասենք, երրորդը՝ Բորջոմինը, որ, Քոռ ընթացքին ի վեր, Ախալցխայի և Ախալքալաքի առաջով դուրս է բերում Արդահան, և դէպի «Ալէքսանդրապոլ, Ղարս։ Սակայն հին ժամանակներում այս Խանապարհներն այսպէս բարեկ դրութեան մէջ չեն եղել, այլ մի տեսակ նեղ՝ բնական անցքեր, որոնց անցնելը կախուած է եղել թշնամու ուժից։ Սոսկալի ընդդիմութիւն պիտի եղած լինի «Աղջկաբերդ»-ի առաջ։ Յայտնի է պատմութիւնից, որ Թաթարները 1238 թուին տիրեցին Շամշուլդային, այդ նոյն դարում պաշարմամբ առնելով և Լոռւոյ բերդը։ Թաթարներն անշուշտ անցել են այս ձորով. բայց թէ ով է «Աղջկաբերդ»-ի մօտ նրանց առաջը կտրել ու այդ վայրենիների ոսկորներով այդ ձորերը լցրել,—յայտնի չէ ինձ։ Այսքանը կ'ասեմ, որ գարհուրելի է եղել յարձակումը և նոյնքան ահռելի ընդդիմութիւնը, որ ժողովրդի այդ պատմական անցքը չի մոռացել, չնայելով վեց ու կէս դար է անցել անցքի գլխից։ Աղջկաբերդի աւանդութիւնը դեռ ոչ ոք գրի չի անցրել. ամենից աւելի այդ բանը կ'սազէր մեր ժողովրդագէտ Աղայեանին և Ս. Փամլեանին, որոնց հայրենիքից բաւական մօտ լինելով Աղջկաբերդը՝ միջոց է տալիս նրանց աւելի մանրամասն ու ամփոփ տեղեկութիւն տալու այդ նշանաւոր հնութեան ամրութեան մասին։

VI

Ղզղալից մինչև Բուչենբախի ապակու գործարանը շատ քիչ տարածութիւն է մնում։ Այստեղ արդէն ձորը լայնանում է ձախ՝ դէպի հարաւ գեղեցիկ ծոց անելով, ուր ծառերի հետ միասին բարձրանում է գործարանի ալեւոր աչխարհին խողովակը։ Բարոն Բուչենբախը ծոցաձորին մեծ գեղեցկութիւն է տուել։ Այստեղ՝ բնութեան ծոցում՝ արհեստական պատուաւոր տեղ է բռնում։ Երեւանի չափ եւրոպական ճաշակով շինած գեղեցիկ տներ թաղուած են անտառային կանաչների մէջ, տների առաջ փռուած են մշակած պարտէզներ, բանջարանոցներ, որոնց ջուրը ծմակից դուրս բղխած վճիտ ու քչքչան աղբիւրներից է հասցւում։

Այդ փոքրիկ հասարակութիւնը իւր համար այդ ծմակում ուսումնարան էլ ունի, թատրոնական բեմ էլ։

Գործարանը շրջակայ գիւղերին գործ է մատակարարում։ Լոռւոյ, մինչև անգամ Փամբակի կողմերից, գալիս են այստեղ օրէնք 40—50 կոպէկով մշակութիւն անում։ Կան աւելի ստացող-

*) Տես «Նոր-Դար» № 101.

նագրութիւնները դուրս են գալիս, բայց բոլոր դուրս եկածները կոտրատուած և ջարդուած լինելուն համար մի որոշ բան չէ հասկացւում նրանցից, թէ՛ որ ժամանակի գործ է եկեղեցին. միայն ամեն տեղ յիշւում է սուրբ Գրիգորի անունը, ուստի կարծւում է, որ ս. Գրիգորի անուամբ մատուռ եղած լինի։

«Մատրան չուրջը՝ թաղւում, չարեչար գրուած գերեզմաններ են դուրս գալիս, բայց բոլորը առանց արձանագրութեան. այստեղ էլ երևում են հացատան թոնիրներ, մեծ և փոքր խաչաքարեր, դռան վրայի քանդակներ և այլն։ Այդ բոլորը հանւում է լուսանկարով։

«Մեր Անի եկած ժամանակ մի սարսափելի փոթորիկ գիշեր, Մայր եկեղեցու հարաւ-արևելեան անկիւնում գտնուած մատրան մնացորդը փուլ եկաւ. պատճառը ոչ այնքան հնութիւնը, որքան հիմքերը քանդուած լինելուն համար էր. առհասարակ Անիի աւերակների փուլ գալու գլխաւոր պատճառը այդպիսի հանգամանքին պէտք է վերագրել, որովհետև շինութիւնների քարերը բոլորը սրբատաշ, մաքուր և մեծ լինելու համար՝ Թուրքերը և հարևան գիւղացիները միշտ պոկել հանել են, իսկ վերին մասերից պոկելը դժուար լինելով, ներքևներից են քանդել, որով հիմքերը բարականալով՝ քանդուելու պատճառ են լինում։

«Մայր եկեղեցու հիւսիս-արևմտեան անկիւնի պատերը այնպէս վնասուած են, որ շուտով փուլ գալու վտանգ ունի հրաշալի եկեղեցին. արդեօք հարկաւոր չէ՞ ուշադրութիւն դարձնել հնութիւնների պահպանութեան վրայ, այն էլ մի այնպիսի հնութեան, որը Ժ.-րդ դարերի գործ է, տիեզերական Բագրատունեաց Սմբատ Թագաւորի ձեռքով սկսուած, և բարեպաշտուհի Կատրանիտէ Թագուհու աշխատութեամբ վերջացած, հաստաշէն և վիթխարի մի շինութիւն, ճարտարապետութեամբ չքանչելի։ Չէ՞ կարելի արդեօք, որ մեր հայ հարուստ մարդիկ Անիի միակ պարծանքը մի փոքրիկ կարկատանով պաշպանէին վերջնական կործանումից։ Մարդու սիրտը ճմլւում է այս հրաշակերտ հնութիւններն այսպէս անուշադիր թողուած տեսնելով և այն, թէ ինչպէս անողոք ժամանակն ու բարբարոս մարդիկ տակաւ առ տակաւ փչացնում, ոչնչացնում են սրանց հրաշալիքների վերջին մնացորդը….

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ.

Թոյլ տուէք այս երկտող գրութիւնս զետեղել ձեր պատուական լրագրի էջերում ի գիտութիւն ընթերցող հասարակութեան։

Շատերը դիմում են ինձ նամակով իմանալու թէ «Մանկավարժական գրադարանի» վերնագրով ժողովածուն երբ լոյս կը տեսնի և թէ այդ վերջինի հրատարակութիւնը ինչու այսքան ուշացաւ։ Ցաւալի է, որ մեզ մօտ ոչ մի գրականական հրատարակութիւն իւր խոստացած ժամին լոյս չէ տեսնում և ես նոյնպէս, ինչպէս շատերը, վճռել էի կռուել դրա դէմ, սակայն հանդիպելով խոշոր արգելքների, ստիպուեցայ հին ուղիով ընթանալ։ Հետևեալ հանգամանքները ստիպեցին ինձ «Մանկավարժական գրադարան»-ի հրատարակութիւնը ուշացնել. առաջին՝ յարգելի աշխատակիցներս իրենց յօդուածները շատ ուշացրին. նոյն իսկ շատերից առաջին հատորի համար խոստացած յօդուածներին սպասելով և ոչինչ չստանալով, ստիպուած էի մի ուրիշին դիմել կամ ինքս աշխատել այդ պակաս յօդուածի տեղ ուրիշը գետեղել։ Երկրորդ՝ բաժանորդագրութիւնը շատ դանդաղ էր ընթանում մինչև այսօր ևս շատերից բաժանորդագրութեան թերթերը չեմ ստացել, չնայելով, որ քանիցս դիմել եմ նրանց նամակով։ Վերջապէս «Մանկավարժական գրադարանի առաջին հատորը պատրաստ է և այս ամիս կուղարկուի յարգելի բաժանորդներին։ Լիայոյս եմ, որ միւս հատորներն աւելի ճոխ լինեն և նրանց հրատարակութիւնը առաջինի նման այսքան չուշանայ, ըստ որում խմբագրութիւնը աւելի կանոնաւոր կերպով պէտք է տեղի ունենայ, նամանաւանդ, որ կունենայ խմբագրական ժողովներ՝ բաղկացած բանիմաց պարոններից և օրիորդներից։

Վերջացնելով երկտող գրութիւնս խնդրում եմ այն պարոններին, որոնց ձեռքին գտնւում է «Մանկավարժական գրադարան»-ի բաժանորդագրութեան թերթերը, թող շուտափոյթ հասցնեն ինձ հետևեալ հասցէով Боржомъ, Іоаннесу Бархударіанъ. Дача садовника Гаврила.

Յովհաննէս Բարխուդարեանց

Բորժոմ, 15 յունիսի.

ՀԱՆԱՔՆԵՐ.

Մեր լրագիրները թէև երգիծաբանական չէին, բայց, ինչպէս երևում է, շատ սիրում են երգիծաբանութեամբ պարապել։ Օրինակներ։

Ամբողջ աշխարհքին արդէն 3—4 ամիս առաջ յայտնի էր, որ Պարսից Մէշէդ ուխտատեղին վարակուած է cholera asiatica-ով, այսինքն իսկական, բուն ասիական խոլերայով. օրական հարիւրաւոր և հազարաւոր մարդիկ էին կոտորւում։

Այժմ «Մշակ»-ը գալիս է, որ Մէշէդում կոտորած անողը բոլորովին ասիացի չէ, հապա մի ինչ-որ եւրոպական «ինֆլուէնցա», որի հանաքները դեռ չպարզուած են։

Սակայն տխուր, որ այդ հետազօտութիւնը մի քիչ ուշ է հրատարակուել,—ասիական խոլերան Մէշէդից անցաւ Բագու, այնտեղից էլ Թիֆլիս. նոր են յայտնում, թէ դա խոլերա չէ, այլ ինֆլուէնցա ինչի՞ առաջ չէին յայտնում. գուցէ խոլերան ամաչէր և մեզ մօտ գալը չթողէր առաջ։ Բայց էլի կարող ենք հանգիստ… քնել։

** Անդրկովկասի երկաթուղու վարչութիւնը «Кавказъ»-ում մանրամասն հաշիւ է տալիս այն միջոցների մասին, որ նա գործ է դրել և դեռ գործ է դնում Բագու-Թիֆլիսի միջև երկաթուղու վագոնները խոլերայից պաշպանելու համար։ Յիշեալ վարչութիւնը ըստ երևոյթին խիստ վրդովուած է, որ իւր կարգադրութիւնների մասին սխալ տեղեկութիւններ են հրատարակւում։ Այսպէս, օրինակ՝ այդ վարչութեանը մեղադրում էին, թէ Բագուից մի երկու կայարան հեռու կարանտին կայ հաստատուած, մինչդեռ այդպիսի բան չկայ, այլ միայն հսկողութիւն է նշանակուած, որ հիւանդներ չպատահեն իսկ հիւանդացողներին ուղարկեն հիւանդանոց։ Բացի այդ իմանում ենք, որ յիշեալ վարչութիւնը դեռ խոլերան Բագւում երևալուց (յունիսի 7-ից) շատ և շատ առաջ միջոցներ է գործ դրել և այժմ արդէն շարժական հիւանդանոցները համարեա թէ շինած պատրաստ են։

*** Բագուի քաղաքային վարչութիւնը նոյնպէս զօրեղ միջոցներ է գործ դնելիս եղել խոլերային… ընդունելու համար։ Մօտ մի ամիս է, որ քաղաքում օրական 50—100 հոգի է կոտորւում խոլերայից, իսկ քաղաքային վարչութիւնը կարգադրել է, որ միջոց ունեցողները Բագուից կարող են հեռանալ, չքաւոր դասակարգը կարող է մնալ և, բան է, եթէ խոլերայից բռնուի, իբրաւունք ունի առանց պասպորտի միւս աշխարհքն ուղևորելու, միայն այն պայմանով, որ կարբոլեան թթուատի հոտ չգայ վագոնից և ոչ էլ ախտահանութեան միջոցների հետևանքներ երևան վագոնում։

Բագուի քաղաքային վարչութիւնը քաղաքացիների շահերն ի նկատի առնելով, շտապում է հանգստացնել ժողովրդին, որ մի ամիս է ի վեր քաղաքում կոտորած անողը ոչ թէ cholera nostra է, ինչպէս սկզբում սխալմամբ կարծել էր, հապա cholera asiatica, այսինքն՝ բուն ասիական, իսկ այդ ասիական լինելն արդէն ինքն ըստ ինքեան մի առանձին բաւականութիւն պէտք է պատճառէ մեռնողներին։ Բագուից քաղաքային վարչութիւնն իւր այդ նոր գիւտը ուզել է սրանից ընդ ամենը 3—4 օր առաջ Մոսկուայից բերել տուած մանրադիտակի շնորհիւ։

Ուրեմն այժմ Բագուն մանրադիտակ էլ ունի և կարող է պէտք ածել միւս անգամ խոլերան երևան գալիս։

*** Մի երկրում բժիշկներն ու միլիոնատէրերն էլ որ անմաքրութեան համար պատժուէին, ինչ կլինի այդ երկրի հալը։ Անցեալները Թիֆլիսի բժիշկներից մէկը պատժի ենթարկուեց, որովհետև իւր բակը կեղտոտ է պահելիս եղել, իսկ այս օրերս էլ Թիֆլիսի յայտնի հարուստներից մէկը պատժի է ենթարկուած—միևնոյն պատճառով։

Դէ գնացէք ու հասարակ քաղաքացոց մաքրութեան պահանջեցէք. իսկ մեր քաղաքի մաքրութեան պահպանողները մինչև անգամ բժիշկները չեն, հապա—հասարակ [illegible]։

Որ ասես խոլերա չի լինել մեզանում։

X. Z.

ՄՈՐԵԽԸ ԿՈՏՈՐԵԼՈՒ ԽՆԴՐԻ ԱՌԹԻՒ.

«Նոր-Դար»-ի ընթերցողներին վաղուց յայտնի է, որ մորեխն ու մուկը մի քանի տարի է ահա, որ զանազան տեղերում երևալով յուսահատեցնում են երկրագործ գիւղացիներին. յայտնի է նոյնպէս, որ կառավարութիւնը ամենայն կերպով աշխատում, միջոցներ է որոնում այդ ճարակիչ և աւերիչ միջատների առաջն առնելու։ Բայց մի բան այսօր աչքի է ընկնում և արժանի է ուշադրութեան. այդ այն է՝ որ որքան ջարդում կոտորում են, այնքան ևս աւելի բազմանում են մորեխները։ Ինչ է դրա պատճառը։

Մորեխատեղից վերջնականապէս վերադարձած մշակները, որոնք մորեխի փախչել էլ են կոչւում, պատմում են, որ մորեխները թևակալեցին և ահագին խմբերով արեգակի շողի առաջը կտրելով թռան գնացին զանազան կողմեր, որովհետև այստեղ՝ Կուր գետի երկու ափերում, ինչպէս Ղարայազի, Փոյլիի, Աղստափայի, Գօյջալուի և ուրիշ շէնից հեռու դաշտերի կանաչները, մորեխների թարմ կերակուրը՝ խոտն ու ցանքերը հասան, դեղնեցան ծեղ դարձան, որոնք անհիւթ են և մորեխի ատամներին դժուար կտրելու. թէև ծառերի տերևները անտառներում և թէ այգիներում կանաչ են, բայց զարմանալի է, որ այդ աւերիչ միջատները մինչև անգամ սոված ժամանակ ամեն տերևի չեն մօտենում, չեն ուտում, միայն կեղտոտացնում են և վրան հանգստանալու ժամանակ։

Մորեխի հետ պատերազմող գիւղացիներից նրանք, որոնք առհասարակ լեռներից և անտառներից մօտիկ են բնակւում, վերադառնալով իրենց բնակավայրերը, մեծ մասամբ հիւանդացել են՝ գլխաւորապէս դողով. ինչպէս պատմում են կոտորած միջատների հոտեցից, իրենցից՝ շատերի գլուխը ցաւում և սիրտները խառնւում է և այլն։

Եւ ճշմարիտ, բնական է, որ մաքուր օդի մէջ ապրող, սառն աղբիւրների ջրերը խմող գիւղացիները անշուշտ պէտք է հիւանդանան Կուր գետի և Աղստևի պղտոր ու տաք ջուրը խմելով, որին սովոր չեն նրանք։

Նկատելի է, որ այս վերջին տարիներս, երբ մեր Ղազախեցիները չարունակ մորեխ կոտորելու են գնում հեռու՝ Կուրի ափերը, մի քանի տեսակ հիւանդութիւններ են բերել այն կողմերից, որից վարակել են տանը մնացողներին էլ. այդպիսի հիւանդութիւնից է, օրինակ՝ փորլուծութիւնը, որ վտանգաւոր հիւանդութիւն է և այս տարի գլխաւորապէս երևաց Խաչիթառակ գիւղում և բաւական զոհ տարաւ ու մնացածներն ջանն էլ մաշեց, գիւղացու խօսքով ասած՝ չոռացրեց նրանց։

Ղազախի ժողովուրդը վերջին տարիներս՝ 1880—90 թուականներում երկու վնասակար թշնամիներ ունեցաւ. առաջինը Թուրք աւազակներն ու աւազակապետներն էին և կամ նրանց գիւղական տանուտէրի տակ ծածկուող աւազակները, որոնցից միմիայն 1891—92 թուականը ազատ մնաց շատ քիչ բացառութեամբ, և երկրորդ՝ մորեխը, որ դեռ չարունակ

ներ էլ ապակուց այստեղ ինչ ասես պատրաստւում է, սկսած զարդարանքի առարկաներից մինչև անհրաժեշտ առարկաները. միայն գործն այնքան էլ մաքուր չի դուրս գալի։ Բարոնն, ասում են, ուշք է դարձնում, որ լաւանայ։ Բացի ապակեգործութիւնը՝ ընդարձակ մաքով՝ անասնապահութեամբ էլ է պարապում Բարոնը։ Նրա դաշտը միանգամից ասում են 400 հորթ է ծնւում։ Թէ գործարանի տեղն իւր շրջակայ անտառներով և թէ արօտատեղերը, որոնք գործարանից 8 վերստի վրայ են գտնւում, իշ. Օրբելեաններիցն է գնել։

Կէս օր էր, որ մեր փուրգոնն այստեղ հասաւ. ընկեր օսիս խնդրեցի չշտապել. շտապելու էլ ասենք ոչինչ չկար, որովհետև մեզ բերող մալականներն իրենց բեռը մինչև այստեղ էին վերցրել։ Նրանց բեռն էր ապակու կտորտանք։ Թիֆլիսի և շրջակայ գիւղերի ապակեղէնների կոտորանքներն այստեղ հաւաքւում։ Նոր ձևեր են ընդունում ու նորից գնում իրենց տեղերը։ Մութն արդէն գետինն առել էր, որ մեր փուրգոնն այստեղից շարժուեց։ Գիշերը թոյլ չտուեց ինձ լաւ դիտել ճանապարհի այն մասը, որ ընկած է գործարանի և Վորոնցովկայի մէջ. այդ ճանապարհն աւելի լաւ տեսայ հետևեալ 90 թ. ամառը Թիֆլիս վերադառնալիս։ Գործարանից ճանապարհն անընդհատ բարձրանում է, բայց նկատելի է լինում խոշոր բուսականութեան պակասելը։ Անտառներն սկսում են մանրանալ, տեղի տալով մանր ծառերի, թփերի, վերջապէս այդ վերջին գարդն էլ անհետանում է տկլոր սարերի մօտ, որոնց կրծքով կածաններով ուղին շարունակ բարձրանում է, մինչև որ դուրս է գալի Շահնազարեայ դաշտը։ Գործարանից 10—12 վ. դէնը ճանապարհը զարմանալի նմանութիւն ունի Դարեալի հետ։ Գանլի մի անգամ աշնան և ամառուայ սկզբներում ռազմավիրական ճանապարհով անցել եմ, շատ անգամ գիշերն է ընկել։ Դարեալի գիշերային թողած տպաւորութեան նման տպաւորութիւն մէկ էլ այստեղ ստացայ։ Նոյն նեղ, հարթ ու խճոտ ձորահովիտը, որի երկու կողմից մշտական սահման են դրել վիթխարի մերկ բարձրութիւնները, նոյն հոտը, նոյն օդը, միայն Թերեքի նման մի գետ էր պակաս, որ ծվալով իրեն շպրտէր այս ձորով։

—Ամեն մի այստեղով անցնելիս, մեր աշխարհքն է միտս ընկնում.—ասեց օս ընկերս։

VII

Երբ դուրս ենք գալի Փոքր-Ղարաքիլիսայի *) հանդէպ, տեսարանները բոլորովին փոխւում են։ Առաջը բացուած է ահագին դաշտավայր թեթև բարձրութիւններով։ Արևմտեան կողմից դաշտավայրը եզրափակւում է Ղարախաչի գեղեցիկ լեռնագօտիով, հիւսիսային կողմից՝ ամպոտ լեռների շղթաներով։ Այս ահագին տարածութեան վրայ ոչ ծառ և ոչ թուփ է երևում, այլ միայն կանաչ խոտ։ Փոքր-Ղարաքլիսայի հանդէպ՝ երկու բլրի առաջ դրած է Շահնազարը։ **) Փոքր-Ղարաքլիսան, Շահնազարը և մի քանի ուրիշ գիւղի բնակիչները հայ կաթոլիկներ են։ Շահնազարի այժմեան քահանան զարգացած և բարի մարդի անուն է վայելում։ Նա յարգանք է վայելում և հայադաւաններից. իսկ այդ նշան է, որ մեր պատերն այն փառածներից չէ, որոնց ամբողջ գործունէութիւնը կաթոլիկներին հայադաւանների դէմ գրգռելուց դէնը չի անցնում։ Հայր Սարգիսն, օրինակ, չի խորշում իւր գիւղի դպրոցում հայադաւան ուսուցիչ ունենալ. Թիֆլիսի հայ պարբերական թերթերից մի քանիսն ստանում է. ինքը, կարծեօք, Վիեննայի միաբանութիւնից է։ Հայ-կաթոլիկների քահանան, ուրեմն ենք, այնպիսի անձն է, որ կարող է փոքր ինչ վայր նստեցնել կաթոլիկ գիւղացիների երեխայական ցանկութիւնները, որոնք մի առանձին սէր և բաւականութիւն են զգում միշտ կրօնական դատարկ վէճեր բաց անել առաջին պատահող հայադաւանի հետ։

Կաթոլիկութիւնն այս կողմերում նոր չէ տարածուել, այլ մտել է գրեթէ Կարինի գաղթականների հետ։ Շահնազարը և նրա հետ մի քանի գիւղ սեփհական հող ունին, իսկ այդ գիւղացու համար հազուագիւտ բաղդաւորութիւն է։ Լոռուայ դաւառի մասին ուրիշ հասկացողութիւն ունէի. կարծում էի թէ այս կողմերում միմիայն հայեր են բնակւում, այն ինչ աչքիս առաջ ռուս գիւղեր էլ են երևում, որոնք ամենապահով տնտեսական պայմանների մէջ լինելով, արագ-արագ աճում են. այնպէս, որ մօտ ապագայում Լոռուայ դաւառում գուցէ գերակշռող տարրը կազմեն։ Շահնազարից մօտ, օրինակ, գտնւում է Михайловка-ն, Ճանապարհի վրայ նրանից 2 վերստ դէնը—Воронцовка-ն, որը 400 տնից է բաղկացած։ Այս երկու գիւղն էլ սեփական հող ունին։ Միմիայն Վորոնցովկան 50,000 դեսեատին ունի, այնպէս որ տնագլխի, հաւասար բաժանած, 400 դեսեատին է ընկնում. իսկ [illegible], այդ ինչ է նշանակում. հարկաւոր է գիւղացուց հարցնել։ Այստեղից կարելի

*) Փամբակի Մեծ-Ղարաքլիսից ջոկելու համար են փոքր ասում։

**) Ասում են այս դարի սկզբում Ղարաբաղի Մելիք-Շահնազարը, պարսիկներից նեղուած լինելով, ուզում էր իւր երկիրը թողնել և հեռանալ մի ուրիշ տեղ. այդ նպատակով մարդ է ուղարկում, որ Լոռին տեսնի։ Մարդը համբաւն այսպէս է տանում Մելիքին. «Երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի անձրև ու գալի, ուրբաթ շաբաթ ու կիրակի՝ կարկուտ»։ Չնայելով համբաւաբերի վատաբանելուն, Մելիքն ստիպուած է լինում փոխուել Լոռի. այնպէս որ ամբողջ Լոռին Մելիք-Շահնազարեանն է լինում։ Մելիքն իւր բնակութիւնն այժմեան Շահնազարի տեղն է հաստատում։ Նրա անունն է, որ այժմեան հայ-կաթոլիկ գիւղը պահում է։ Ասում են՝ Մելիքը Լոռուն չհաւանելով, մի քանի տարի մնալուց յետոյ ամբողջ Լոռուայ գաւառը ուղտութեան վրայ 1200 ր. ծախելով Ղարաբաղ է վերադառնում։

ժողովրդի աղքատութեան և անբաւելու պատճառ է դարձած։ Վնասները սրանք են՝ քրտնաջան աշխատել—վարել, ցանել մորեխի համար, բանից, գործից, աշխատանքից ընկնել, մորեխի դէմ պատերազմել և վերջապէս վերադառնալ տուն, հիւանդանալ, վարակուել, աղքատանալ մերկանալ...

Գիւղացիները սակաւակեր չեն և ինչպէս պատմում են չեն բաւականանում սակաւ հացով, որ տրւում է նրանց իւրաքանչիւրին. բայց դրանից յամառ ու չոր հացն առանց սովորական ջրի և գիւղական զովացուցիչ կերակուրների՝ ինչպէս մածնի ու կաթի՝ միայն հիւանդութեան սկիզբն է դնում...

Այդ մշակների սակով, կառավարութիւնից որոշուած նիւթական օգնութիւնից նրանց շատ քիչ բան է հասնում. այդ՝ գուցէ մշակների շատութեան պատճառով է այդպէս և կամ մի ուրիշ պատճառով, բայց այս գիտենք, որ կառավարութիւնը բաւական գումար է որոշել այդ նպատակի համար, միայն լաւ հաշուատեսներ են հարկաւոր, որ այդ նիւթական նպաստը հաւասարապէս բաժանեն և գործադրեն. իսկ եթէ գումարը, բաւական է անում հարկաւոր է և լաւ կուլինքը, որ միւս տարուանից աւելացուի։

Գալով մորեխի դէմ պատերազմելու եղանակին, և նրա հետաքննութեան աւելի բազմանալուն՝ պէտք է զիտողաբար նկատել, որ լաւ ծրագիր չունենք կազմած դրա համար։ Փորձուած բանուորները հաւատացնում են, որ մորեխը որքան կոտորում են, այնքան աւելի է բազմանում. գիւղացին սրա մարմնորէն չի խօսում ու բացատրում, բայց նա մեզ իւր հետեւեալ պատմութեամբ է կարողանում է հասկացնել, որ ինքը մորեխ չի կոտորում, որովհետև մորեխ կոտորելու միջոցները դեռ չեն մշակուել, որ ինքը չի հասկանում, բանի էութիւնը հասկացնող էլ չկայ. նա ասում է. «Աւելները մի քանիսս ձեռներս ենք կալնում, ընկրանը քիչ հա քիչ անելով տանում անում ենք փոսերի մէջ ու մի քիչ հող վրան տալիս, թողում գնում. շատ վախտ էլ մորեխները խոտերի արանքում մնալով կիսաջարդ են լլում, մնում են կենդանի ու շատ ձու են դնում...»

Գիւղացիների պատմածից մենք հասկանում ենք այն, որ նրանք իւրակաչ զուր են չարչարւում պատերազմելով մորեխի դէմ շատ անպատա միջոցներով, և այդ պատերազմը համեմատելով պատերազմողների թուի հետ, տեսնում ենք, որ նրանք շատ չնչին բան են շինում։ Այն բազմաթիւ մորեխները, որ մշակները սրբում են հողի տակով անում, մեծ մասամբ կամ բարակ հողի տակից դուրս են գալիս կրկին տարածւում, և կամ արդէն հասած սերմերը աւելի առատով մնում են հողի մէջ, մինչև որ գարունը գայ, հողը ջերմանայ, տաքանայ և նրանք աւելի բազմաթիւ դուրս գան ու ցրուեն գաւառը ծածկելու։ Բայց աչքս գիւղացին մի ուրիշ նպատակ կամ աննպատ կործիք էլ է յայտնում. «Մեր չարչարանքը զուր ա, Աստուծու պատիժ տանջը մարդիկ զուր հնարքներ են բանեցնում. ջարդած մորեխը խոտերի կամ հողի միջից էլի ողջանում դուրս ա գալի, սկսում չարունակ ուտել և սերմն անել, իսկ էն մօրեխները, որոնք թևակալում են թռչում են գնում ուրիշ երկրի կողմեր, շատ վախտ ճանփին բզզում են ու ցրւում տարի վրայ վեր են գալիս կամ տանկւում են կամ թէ նուազում առանց սերմն անելու և կամ քիչ թէ շատ սերմն անելով. էդպիսի տեղերում գարունքը՝ թէպէտ արեւից ուշանում են բայց ցրտից նուազ մեռնում չեն կարողանում վնասել խոտերին, և էլի որ, երբ նրանք անտառէ մոտով թռչում են կամ իջնում այնտեղ, ուր զուրկեր շատ կան, խոկոյն ոչնչացւում են նրանցից։ Ուրեմն այդ թռչունները սովոր լինելով անտառներին, սար տեղերին (թռչունները շոգի չեն դիմանում), այնտեղ էլ բուն դնելով ձուերը հանելով դաշտավայրերը չեն իջնում ոչնչացնելու մորեխներին. ինչպէս փորձով նկատուած է, երբեմն թռչունների խումբը երևում է այն մորեխատեղերում, որտեղ անտառ կամ մօտիկ ջուր կայ, որի մէջ կարող է լողանալ, լուացուել, զովանալ։ Այսպէս ուրեմն, եթէ հնարաւոր միջոցներ չեն ձեռք առնւում, ինչ օգուտ, որ ազէա գիւղացին աշխատանքից զրկւում և չարչարւում է, երբ ամեն տարի միևնոյն և աւելի բազմութեամբ աւերիչ միջատները ծածկում են մարգերի կանաչ խոտն ու արտը. ինչ օգուտ գիւղացիների տասնար բազմութիւնը զուր փող ծախսելով և կամ անսովոր կլիմայի ազդեցութեան տակ օրեր անցնելով կորցնում է իւր առողջութիւնը. ինչ օգուտ, որ այդ տասնար բազմութիւնը աւելի քիչ մորեխ է կոտորում, քան ինքը իւր ոտքի տակ արտերը տրորում...

Վերջապէս, ինչպէս պատմում են, սար Յակոբի ջուրը դրատար է, որ ուր տանում են, թռչուններն էլ հետն են գնում մորեխի դէմ կռուելու. ու բայց ինչու այդ ջրից շատ և ամեն տեղեր չեն տանում։ Պատուական «Նոր-Դար»-ի անցեալ համարներից մինում ընթերցողները կարդացած կլինեն այն լուրը թէ գիւղացիների ժողոված և պաղերով խաչերքի մէջ թողուած մորեխի սերմը մի պարսիկ թաթ, ոստիկանութեան բէթի տակ գողացել և վաճառել է այն գիւղացիների վրայ, որ պէտք է կրկին սերմ հաւաքէին...

Մեր կարծիքով կամ պէտք է միջոցներ հնարել լաւ հակողութեամբ միջատների դէմ պատերազմելու և կամ գիւղացու տանջն լսելով պէտք է թողլ տալ մորեխին թև առնել թռչել՝ բնութեան պատահարներին զոհուելու. մինչև այժմ գործ դրած միջոցները մեր գիտողութիւնից յետոյ սպառէին և զուր ենք համարում. Մեր խօսքը կարող ենք վերջացնել հետեւեալ առածով. «Անուշը կայ, ամանումը չկայ»։ Կրասցարդ մորեխները, ինչպէս տեսնատես եղանք, թևեր անելով նոր են սկսել թռչել։

Յ. Ճուղուրեանց.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՈՍԿՈՒԱ, 3 յունիսի. —Մոսկուայում, ինչպէս և ուրիշ քաղաքներում, ամառը կեանքն ամեն կողմից կարծես դադարում է. Թատրոններն ու ուսումնարանները փակւում են, ընկերութիւնները դադարեցնում են իրենց նիստերը... բնակիչները ցրւում են ամեն կողմ. Միւս կողմից կենդանութիւն են տալիս զանազան կուրորտները և ամարանոցները. վերջիններով մանաւանդ լի են Մոսկուայի շրջակայքը։ Կան նրանց մէջ և այնպիսի անուններ, որոնք քաղցր են հնչում և մեր՝ հայերիս ականջին։ Օրինակ Բոգորոդսկ գիւղը. այստեղ ապրում էր Նազարեանցը, ապրում էր և Շահազիզը՝ յաճախ հնչեցնելով իւր քնարի լարերը . . . Շահազիզեանը շատ տարի դուրս չեր եկել Մոսկուայից, եթէ չհաշուենք ամառները նրա ամարանոց (Նիժնի-Նովգորոդի մօտ) գնալը. այս տարի նա գնում է և գուցէ գնացած լինի Ղրիմ. յուսով ենք, որ բանաստեղծը գնալիս կամ դառնալիս անտես չի առնիլ հայաբնակ քաղաքները, ուր նա—մենք համոզուած ենք—բուռն և անկեղծ ցոյցերի առարկայ կը լինի։

Ամառը վերջ է դնում ձմեռուայ սեզոնի ամեն տեսակ հարցերին. միայն մեր եկեղեցական (և հարկէ Մոսկուայի եկեղեցական, թէպէտև իւր ընդհանուր եկեղեցական հարցերն էլ նոյն վիճակի մէջն են) դատերին նա վերջ չտուեց։ Անցեալ տարի կոչուած էր Մոսկուա, որպէս եկեղ. խմբի ղեկավար՝ պրոֆ. Կոպարոս քահ. Յովսէփեանը 1200 ր. ռոճիկով. Նա իւր ամբողջ, բաւական մեծ ընտանիքով տեղափոխուեց Մոսկուա. Բայց այդ չնչին փողով միթէ կարելի է բաւականանալ մայրաքաղաքում։ Բնական է, որ պրոֆ. քահանան խնդրում էր թոյլ տալ քահանայական օրինաւոր կողմնակի արդիւնքներին էլ մասնակից լինել։

Հասարակութիւնը երկու մասի բաժանուեց, և այդ հակառակութիւնն արտայայտւում էր ամեն մի հարցում, որը այսպէս թէ այնպէս կապ ունէր ժողովրդի հետ. Աբրահամեանց նախ պատգամաւորի ընտրութեան գործում. աբրահամեանց նա և այժմ—եկեղեցական խորհրդի երկու անգամ ընտրելու ժամանակ։ Մայիսի 3-ին նշանակուած ժողովը չկայացաւ, որովհետև, ինչպէս յայտնեց եկեղ. խորհրդ. նախագահ պ. Ա. Խամճարեանը, ներկայ չէին. եկ. խորհ. անդամներից այնքան, որքան հարկաւոր է նիստը կանոնաւոր համարելու համար։

Երկրորդ նիստին, մայիսի 31-ին, ներկայ էին 31 մարդ։ Նախագահը առաջարկեց ընտրել ատենապետ ընդհանուր ժողովը կառավարելու և ձայների բազմութեամբ ընտրուեց պ. Սա. Մամիկոնեանը, որը վերջին ժամանակս այստեղ մեծ ժողովրդականութիւն է ստացել։ Նախ պ. պ. Սուլթան-Շահ. և պ. Քանանով նկատողութիւններ արին տարեկան հաշուի մասին, յետոյ սկսուեցին ընտրութիւնները. Թեկնածներով առաջարկուեցին պ. պ. Ջանումեանց, Ներսիսեան, Տէր-Յակոբեան, Դր. Թամամշեան և այլն բացականերից և ներկայ եղողներից՝ Քանանով, Մսերեան, Ա. Խամճարեան և այլն Ներկայ եղողները բոլորը հրաժարուեցին. Հարկաւոր էր քուէարկել բացականներին. Սակայն պ. Քանանով ը պահանջում էր ընտրել անպատճառ ներկայ եղողներին. Իզուր պ. Մամիկոնեանը և ուրիշներն աշխատում էին, որ օրէնքը թոյլ է տալիս ընտրել և բացականներին... Սկսեցին քուէարկել և ընտրուեցին՝ պ. Ջանումեան և պ. Ն. Ներսիսեան. և որովհետև սրանք բացակայ էին—և դէպս սրանց հրաժարուելուն—ընտրեցին կանդիդատ միաձայն պ. Մսերեանցին և պ. Քանանովին. լաւ է ասել սրանց խնդրեցին, որովհետև նրանք փոխօրոք հրաժարուել էին և չէին կամենում քուէարկուել։

Անցեալ շաբաթ տեղի ունեցաւ Գասպարեան անկելանոցի ընդհանուր նիստը, որը անտեղի աղմուկների ասպարէզ է դառել։

Մինաս.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Կ. Պոլսի քաղաքական շրջաններում հաստատում են, որ գերմանական դեսպան Ռադովիցը փորձ է անում սուլթանին համոզելու, որ այցելէ Վիլհելմ կայսրին իբրև պատասխան երեք տարի առաջ վերջինիս իրեն արած այցելութեանը։ Սուլթանը պատասխանել է, որ օսմանեան աթոռների աւանդականութիւնն իրեն թոյլ չէ տալիս արտասահման գնալու և ցաւում է, որ ինքը չի կարող կատարել իւր ցանկութիւնը։ Նա վճռել է Բերլին ուղարկել իւր առաջ. թիկնապահ Խորէ փաշային։

—«Kreuzzeitung»-ն ասում է, որ Համիլ պապը մտադիր էր Կ. Պոլսի հայ կաթոլիկների պատրիարք Ազարեանին, որ վայելում է սուլթանի առանձին շնորհը և մեծ ազդեցութիւն ունի Իլդըզ-քիոսքում, Կ. Պոլսի բարձրագոյն պատրիարքի աստիճանին բարձրացնել՝ նկատի ունենալով նրա իշխանութեանը բոլոր արևելեան եկեղեցիները։ Մինչև այժմ ալբանական կաթոլիկները գտնւում էին աւստրիական գերիշխանութեան տակ։ Իսկ վերջին ժամանակներս, ասում է «Kreuzzeitung»-ը, Թիւրքիան Ֆրանսիայից և ռուսաց ազդեցութեան պատճառով սկսել է վատ վերաբերուել աւստրիական գերիշխանութեանը և պապի հետ բանակցութիւնների մէջ է մտել իրերի այդ դրութիւնը փոխելու համար։ Պապը հաւանութիւն է տուել այդ ծրագրին, որին «Kreuzzeitung»-ը մեծ նշանակութիւն է տալիս։

—Ֆրանսիական լրագիրները հաղորդում են, թէ Գերմանիան մի քանի միլիոն մարկ փոխառութիւն է տալիս Իտալիային։

—Յունաստանի պատգամաւորների ժողովի կողմից մի պատգամաւորութիւն ընդունելով, մինիստր-նախագահ

է եղբայրացնել թէ որքան լաւ վիճակի մէջ են Վորոնցովկեցիք։ Եւ արդարև՝ Լոռում Վորոնցովկան առաջին հարուստ գիւղն է։ Թիֆլիսի սալին գեռնախինձոր, կաղամբ և խոտ մատակարարողը Վորոնցովկեցիք են. իրենց Ֆուրգոններով պատերազմի ժամանակ պետութեանը մեծ ծառայութիւն արին Վորոնցովկեցիք։

Մեր ֆուրգոնը գիւղին անցաւ Շահնազարեան չքնաղ դաշտավայրով, այնպէս որ նրա գեղեցկութիւնը միայն վերադառնալիս տեսայ։ Յունիսի 15-ն էր։ Դիտեցի, ընթերցող, ինչ գմայլանք է տիրում, երբ յունիսի 15 ին այս դաշտով անցնում ես։ Վերևից կապոյտ երկինքը, հեռուից կանաչապատ սարերի ալեզարդ գլուխները, շուրջդ և ոտներից տակին թաւշանրման հարուստ կանաչը, նրա հետ խառնը ծաղիկների կախարդական գոյնը, այդ ծաղիկներից հիւթ հաւաքող ճանճերի բզզոցը, թեթև զեփիւռը, կենսատու բուրմունքով լի թարմ լեռնական օդը,—այդ բոլորը միախառնուած քաղցր նինջ են բերում մարդուն.

VIII.

Մեր ֆուրգոնչին վորոնցովկեցի էր. կէս գիշերին մեզ իւր տունը տարաւ։ Ռուս հասարակ ժողովրդի կեցութեան վաղուց էի ծանօթ։ Մաքրութեան ուսուցչութեան ժամանակ շատ և շատ անգամ այցելել եմ մերձակայ ստանիցաները,—և այն եզրակացութիւնն եմ դուրս բերել, որ ռուս հասարակ ժողովուրդը գեղձ մաքուր հագնուել, խրճիթի պատերը դրսից սպիտակացնել, բայց յատակի մաքրութեան մասին ոչ միայն հոգ չի տանում, այլ, կարծես, դիտմամբ կեղտոտ է պահում։ Տեսնում ես դռան տակին վայր է դրած ընկնաւորը—ушатъ, և ինչ ասես, որ նրա մէջ չկայ. հոտած կաղամբի կտորտանք ասես, հացի կտորտանք ասես, թէ դանազան կեղտաջուր... Սեղերը, բազերը, խոզը համարձակ կարող են խրճիթը մտնել, դուրսն ընկնաւորը կոխել, ծռուել յատակի վրայ,—այն ինչ տան տիկինը թախտի—лавка վրայ նստած վրայ նստած սեմիչկայ է ճրթացնում։ Դրէթէ այդ դրութեան մէջն էր մալականի խրճիթը։ Վառարանի մօտ մահճակալի վրայ՝ կեղտոտ անկողնում վիզը հետ մի երկարամիրուք մալականի գլուխ էր երևում,—մեզ բերողի հօր գլուխն էր։ Հագուստի նման զըժուարութեամբ բացելով աչքերը, մալականն սկսեց յուզուած մեզ նայել։ Վառարանի գլխին մի քանի գլուխ երևացին,—դրանք էլ տան երեխաներն էին։ Հարսներն արդէն զարթնել էին. Նրանցից փոքրը, որ 20—21 տարեկան կլինէր՝ կախարդիչ գեղեցկութիւն ունէր։ Մեծ հարսն սկսեց խրճիթն աւլել, իսկ փոքր հարսը՝ թէյ պատրաստել։ Թողի ձեռից սովորած էի կէս ժամից աւել դատն ցրտամբ մնալ։ Մալականի մեծ պատիւ թէյն է, մնացածը դու պիտի աւելացնես... Թէյից յետոյ երկարամիրուք մալականից սկսեցի զանազան հարցմունքներ անել, բայց ծուլութիւնից, թէ ինչից, այնպէս դժուարութեամբ պատասխանում էր, որ աւելորդ համարեցի ուրիշ հարցեր առաջարկել։ Դրանից իմացայ, որ Վորոնցովկան հիմնուել է Վորոնցովի կամքով, որի անունով էլ կոչւում է. զաղթել են, իմացայ, Պենզայի և Սարատովի նահանգներից։ Երևում էր մալականն աւելորդ տեղաշոր չունէր. յատակի վրայ մեծ հարսը մի քիչս զցեց ու հեռացաւ։ Շորերս գլխարկիս գցի ու վերարկուս շուռ կալայ։ Շան աւելի լաւ վիճակի մէջ էր—մի լաւ եափինջի ունէր։ Մալականը հիւրասիրել չգիտէ, այդ պատճառով էլ աւելորդ տեղաշոր չի պահում Վոլկասի ընկերների պէս. շատ անգամ իրենց համար էլ չեն պահում, այլ բաց-բաց թափառում են վառարանի գլխին. Նստ փող առաւօտեան մալականն ինձ զարթեցրեց. առանց թէյի ճանապարհ ընկայ դէպի Ջալալ-օղլի, որ այդ տեղից դէպի հարաւ՝ 16 վերստի վրայ է գտնւում։ Մերձակայ լեռներն արդէն ձիւնել էին, իսկ դաշտավայրերում հասս եղեամ էր դրել, չնայելով դեռ սեպտ. 28 էր։ Լոռուայ գեղեցիկ սարերը զարթեցրին իմ մէջ հայրենիքիս սիրուն սարերի պատկերները, որոնց նայելուց չկշտացայ մի... Գեղեցիկ է բնութիւնը, ինչ հաշուառով էլ երեւայ ինձ համար երջանիկ բան՚ն այն է, երբ բնութեան ծոցումն եմ գտնւում։ Զարմանալի բան. մարդկային ընկերութիւնն ինձ այն բաւականութիւնը չի տալիս, ինչ որ անշունչ սարերն ու ձորերը։ Նրանից չի ազդոր ու մարդկանցից,—որոնք գոյութեան կռուին զգուելի կերպարանք են տուել, որոնցից ոչ մէկի բերանից դուրս չի գալի՝ թէ «ընկերս էլ կրուեց»,—բնութիւնն անհամեմատ գրաւիչ է...

Ճանապարհի այն մասը, որ Արդաղլուի առաջն է ընկած, աւելի ես գեղեցիկ է։ Արևմտեան կողմից Դարալագչի հանետ ու սիրուն լեռնագօտին այնքան է մօտենում, որ անցորդը նրանց երեսը պարզ կարող է տեսնել. արևելեան կողմից Ճանապարհից շատ մօտ մի շարք խոտոտ բլուրներ են բարձրանում, որոնք իրար մէջ հրաշալի ծածկուէս հովիտներ են շինում։ Ջալալ-օղլուց վերադառնալիս, երբ մեր ֆուրգոնն այս բլուրներին հասաւ, վեր եկայ. ֆուրգոնն ինձանից 5 վերստ հեռացել էր, բայց ես ափսոսում էի տեղից շարժուել՝ աչքիս բաց թողնելով այս խնկոտ վայրերը։ Արդարև՝ ամառ ժամանակ Լոռին այս ինչքան է գեղեցկանում... Շատով բլուրների իրար եւեւից աչքիցս հեռացան, և մենք Արդաղլուի առաջ դուրս եկանք, որտեղից դաշտի միջով յայն ճանապարհը մի պէս ձգւում է դէպի Ջալալ-օղլի, որ այստեղից արդէն շատ պարզ երևում է։

Ա. Աղաեան.

(Կը շարունակուի)

Ցրեկուպեսն ասել է, որ Ցանաստանը պէտք է լաւ յարաբերութիւններ պահպանէ գլխաւորապէս Ռուսիայի և Ֆրանսիայի հետ, որովհետև այդ երկու պետութիւններից ունի կախում Բալկանեան Թերակղզու ազգերի վիճակը։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՆՈՐ-ԴԱՐ»-Ի ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԴՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 յունիսի.—Հրատարակուած է բողոքականութեան դաւանողների մետրիքական գրքերը այսուհետև ռուսաց լեզուով կազմելու մասին որոշումը։

Բագուից Աստրախան գնացողների յատուկ պատճառով, որից երևում է, որ խոլերան բագուից Աստրախան տարածուել, մարդատար շոգենաւերի երթևեկութիւնը դադարեցրած է, մինչև որ Պետրովսկում վերջնականապէս եօթնօրեայ օրսերվացիա հիմնուի. ընդ նմին խստացրած է Բագուից ցամաքով ճանապարհորդների վրայ եղած առողջապահական հսկողութիւնը։

Ցունիսի 18-ին 9 փուտ շրջանառութեան վրայ 53 հիւանդ են պահուած, որ ճանապարհը չշարունակեն. Նրանցից 6-ը մեռան։ Աստրախանում հիւանդանալու դէպքեր չկան։ Թիֆլիսում և Պետրովսկում հիւանդանալու մի քանի դէպքեր են եղել Բագուից եկողների մէջ, բայց ոչ տեղական բնակիչների մէջ։ Ցունիսի 16-ին Բագուում հիւանդացողներն են տարուած դարձեալ 39 հոգի, մեռել են 56, առողջացել 8, մնում են 118 հոգի։ Թուրքաստանում, Ջիզակում մեռել են հիւանդանոցներում 11, հիւանդանոցներից դուրս 7 տեղացիներ, Ջիզակում 99, Ուզբնի Վոլոստներում 125, Ռաւատի վոլոստներում 135։

ՊԱՐԻԶ.— Մինիստրների խորհրդի մէջ Ռուվիէն յայտնեց, որ 1891 թուի ֆինանսական տարուայ եկամուտների աւելորդը վերջնականապէս 83,990,000 ֆրանկ է հաշուած։

ԼՈՆԴՈՆ.—Գլադստոնն էդինբուրգում ճառ խօսեց, որի մէջ ասաց, որ նա հաստատ է Իրլանդիայի ինքնավարութեանը վերաբերեալ 1886 թուին իւր առաջարկած ծրագրին, բայց, ազգի պահանջելովը այժմ այդ ծրագրի հետ միացնում է Վեստմինստերում իրլանդական ներկայացուցիչների պահպանումը։

ԼԱՅՊՑԻԳ.—Պետական բարձրագոյն դատարանի քրէական դիպարտամենտում սկսուեց 5 հոգու պետական դաւաճանութեան գործը, որը գլխաւոր մեղադրուածի անուամբ, անուանուած է «Կամինի և ընկերութեան» գործ։ Քննութիւնը լինում է դռնփակ։

ՄԱԴՐԻԴ.—Առողջապահական խորհրդի առաջարկութեամբ, բժիշկների մի յանձնաժողով կ'ուղևորուի Ռուսիայի զանազան տեղերը խոլերան ուսումնասիրելու համար։

ՍՈՖԻԱ.—Երէկ սկսուեց Բելչևի սպանութեան համար մեղադրուող անձերի դատը։ Մեղադրուող Միլարովը խոստովանեց, որ ինքը մտադիր էր սպանել պրինց Ֆերդինանդին։ Պոպովը յայտնեց, որ ինքը, Վասիլեովը, Մասսևիչը և Միլարովը երդուել էին իրենց կեանքը զոհել, որպէս զի սպանեն պրինցին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 յունիսի.— Ցունիսի 15-ին ամբողջ կայսրութեան մէջ ցանքսերի դրութեան մասին հեռագիրը մխիթարական տեղեկութիւններ է հաղորդում. այն նահանգներում, ուր երկիւղ էին կրում բերքի համար, ցանքսերը անձրևների շնորհիւ թէև ոչ ամեն տեղ և կատարելապէս, բայց բաւական լաւացել են։ Ընդհանրապէս բերքը սպասւում է միջակից ոչ պակաս։

Կարգադրութիւն է եղած ժամանակաւորապէս բանել Աստրախանից դէպի վեր գնացող բոլոր նաւերը և թոյլ տալ նրանց ճանապարհը շարունակել միայն այն պայմանով, որ նրանց վերաբերմամբ գործ դնուին խոլերայի ժամանակուայ բոլոր սահմանուած նախազգուշութիւնները։ Նոյն միջոցները ձեռք են առնուած Էնոտաեւսկում և Չօրնի Եարում։

Ցունիսի 18-ին Աստրախանում խոլերայով հիւանդացել են 8 հոգի, մեռել են 3 հոգի։ Բագուում յունիսի 17-ին հիւանդանոց են ուղարկուած 46 հոգի, առողջացել 6, մեռել են 20, մնում են 138 հոգի։ Հիւանդանոցից դուրս մեռել են 25 հոգի։ Թիֆլիսում յունիսի 17-ին մեռել են 2, հիւանդանոց են ուղարկուել 2 հոգի։ Հիւանդների բնակարանները կատարեալ դեզինֆեկցիայի են ենթարկուած։ Պետրովսկի նաւահանգստում տեղական բնակիչների մէջ հիւանդանալու դէպքեր չեն եղել, բայց Բագուից եկող շոգենաւերից հիւանդանոց են ուղարկուած 16, մեռել են 7 հոգի։ Հիւանդանալու մի քանի դէպքեր են եղել Շամախում և Նուխում։

Արքունի երկաթուղիների վարչութիւնը յայտարարում է, որ Անդրկովկասեան երկաթուղու ամբողջ տարածութեան վրայ՝ Բագուից մինչև Բաթում՝ մինչև այժմ անընդհատ երթևեւկում են մարդատար և ապրանքակիր գնացքները։

Անտառային դեպարտամենտը մի հրահանգով պետական կալուածների վարչութիւններին առաջարկում է ի նկատի առնել, թէ հարկաւոր չէ արդեօք ամեն օր ոռոգութիւն անելու համար տրուող տոմսակների քանակութիւնը սահմանափակել, իսկ մի քանի ամարանոցներում թռչունների մի քանի ցեղերի վրայ որսի գնալն արգելել կամ սահմանափակել։

Ցունիսի 19-ին Աստրախանում խոլերայով նորից հիւանդացել են 4, մեռել է 1 հոգի։ Բագուում առանձին փոփոխութիւններ չեն եղել։ Գանձակում յունիսի 18-ին հիւանդացել է Բագուից եկող մի հոգի, բայց տեղացիների մէջ հիւանդանալու դէպքեր չեն եղել։ Թիֆլիսում յունիսի 19-ին հիւանդացել են 5, մեռել են 2 հոգի։ Ախալքալաք, Տուլում յունիսի 18-ին սկսել են հիւանդանալ և մեռնել։

ՇՏՈՒՏՀԱՐԴ.—Երէկ Նարլոսա թագուհու զբօսանքի ժամանակ կոտրուեց կառքի յետին առնակը, կառապանն վայր ընկած էր նստարանից, ձիերը կառքը փախցրին. Թագուհին կառքի մէջ չոքելով բռնեց երասանակները և կանգնեցրեց ձիերին։ Թագուհին ամենևին չէ վնասուել. կառապանը թեթև խեղումներ է ստացել։

ՊԱՐԻԶ.—Մինիստրների ժողովը ըսկզբունքով կարծիք յայտնեց Պարիզում 1900 թուին համաշխարհային ցուցահանդէս բանալու օգտին։

Պատգամաւորների ժողովն ի նկատի առաւ մինոմարտների դէմ եղած առաջարկը։

ԲԵՐԼԻՆ.— Ազդեցիկ շրջաններում խնդիր է քննւում, թէ ֆրանսիական մրցման առաջն առնելու համար հարկաւոր չէ՞ արդեօք 1898 կամ 1899 թուին Բերլինում համաշխարհային ցուցահանդէս բանալ։

ԼՈՆԴՈՆ.—Ցունիսի 2-ին Սիմլայից «Ինֆլուէնցի» գործակալութեանը հեռագրում են, որ Հնդկաց կառավարութիւնը ուղանական էմիրին պաշտօնապէս նախազգուշացրել է ուղանական զօրքերի և Բաջաուրի Ռեմար խանի միջև մինչև լինելիք կռուաց ընդհարումների դէմ. եթէ ընդհարումները չպադարեցնուեն, Հնդկաց կառավարութիւնը կը սնդէ, որ ուղանական զօրքերը հեռանան Ասմարից, որտեղից նրանք սպառնում են Բաջաուրին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱՆ

19 յունիսի.

Լոնդոն 99,40. 99, 99,40.
Բեռլին 48,65. 48,55. 48,55.
Պարիզ 39,50. 39 40, 39,45
Պօլու իմպերիալ 7 ր. 34 կ. գն. 8 ր. կ. ծ.
Մաքր. կաւոտ 158¹/₂ գն. 159 կ. ծախ.
Արծաթ . . . . 1 ր. 04 կ. ծախ
Բորսայի զեղչ . . 4 ր. մինչև 5¹/₂ % ծախ
Պետական տոմսեր 5% տոկ.
1-ին շրջանի . . . . 103,87 կ. առկ.
2-րդ . . . . 103,12 — կ. առկ.
6-րդ . . . . 1 2³/₄ ր. — կ. գն.
100 և 1000ր. արևելեան փոխառութեան 5% տոմսեր,
1-ին շրջանի . . . .
2-րդ . . . . . . 102¹/₄ ր. 62 կ. առկ.
3-րդ . . . . . . 104¹/₄ ր. կ. գն.
Առաջին 5% ներքին փոխառութեան տոմսեր
1-ին շրջանի . . . 240¹/₄ ր. — կ. առկ.
2-րդ . . . . 320¹/₄ ր. — կ. առկ.
Սըրբոց փոխ. Ազն. հող.
բանկի . . . . 102¹/₄ ր. 4.8 գն.
5%. բէնտեր . . . 193¹/₄ ր. 194¹/₄ կ. գն.
Թիֆ. քաղ. վարկի բիլէթ.
  ոսկեդ . . . . կ. առկ.
Բորսայի տրամադրութիւնը խաղաղ է։

Պատասխանատու խմբ. Մ. ԱԲԵՂԵԱՆ
Հրատարակիչ՝ Ս. ՍՊԱՆԴԱՐԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Պոստային կառքերի երթևեկութիւն ռազմա-վիրական ճանապարհի վրայ։

Թիֆլիսից հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքն ուղևորւում է առ. ժամը 8-ին. գիշերումէ Մլեթի կայարանում, Վլադիկավկազ հասնում է հետևեալ օրը, կէս օրից յետոյ ժամը 7¹/₂-ին։

Եօթ հոգու տեղ ունեցող օմնիբուսն ուղևորւում է կէս օրից յետոյ ժամը 3-ին առանց գիշերելու հասնում է հետևեալ օրը, կէս օրից յետոյ ժամը 7-ին։

Վլադիկավկազից հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքն ուղևորւում է առ. ժամը 8-ին, գիշերում է Մլեթի կայարանում, Թիֆլիս է հասնում հետևեալ օրը կէս օրից յետոյ ժամը 7¹/₂-ին։

Վեց հոգու տեղ ունեցող օմնիբուսն ուղևորւում է կէս օրից յետոյ ժամը 3-ին առանց գիշերելու հասնում է հետևեալ օրը, կէս օրից յետոյ ժամը 7-ին։

Անդրկովկասեան երկաթուղի

Թիֆլիսից Բաթ. գն. պոստ. 6 ժ. 50 ր. եր.
» » ապ. մարդ.—9 ժ. 30 ր. առ.
Բաթումից Թիֆ. հաս. պ. 9 ժ. 52 ր. եր.
» ապ.-մարդ.—12 ժ. 25 ր. ցեր.
Թիֆլիսից Բագու գն. 1 ժ. 20 ր. ցեր.
Բագուից Թիֆլիս հաս. 5 ժ. 50 ր. եր.
Թիֆլիսից Գանձ. գն. 9 ժ. 20 ր. եր.
Գանձակից Թիֆլիս հաս. 7 ժ. 30 ր. առ.

Ռուսաց շոգենաւային ընկերութեան երթևեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի և Կ. Պօլսի միջև։

Բաթումից դուրս է գնում.

Հինգշաբթի օրերը, ցերեկուայ ժամը 4-ին, ուղիղ ընթացքով Նովօրօսիսկի վրայով։

Կիրակի օրերը, գիշերուայ ժամը 2-ին շրջանառու ընթացքով Փոթիի վրայով բոլոր նաւահանգիստները։

Երկուշաբթի օրերը, երեկոյեան ժամը 7-ին Կ. Պօլիս։

Բաթում հասնում է.

Երկուշաբթի օրերը, երեկոյեան, Օդեսայից, ուղիղ ընթացքով։ Ուրբաթ օրերը, առաւօտեան, Օդեսայից, ուղիղ ընթացքով Կերչի և Նովօրօսիսկի վրայով։

Կիրակի օրերը, առաւօտեան, Կ. Պօլսից։

Պոստային եւ ապրանքակիր-մարդատար շոգենաւերի երթևեկութիւն Փոթիի, Բաթումի եւ Օդեսայի միջև։

Փոթի հասնում է.

Պոստային մարդատար շոգենաւը Բաթումից երկուշաբթի օրերը լուսաբացին։

Ապրանքակիր - մարդատար շոգենաւը Օդեսայից կիրակի օրերը երեկոյեան։

Ապրանքակիր - մարդատար շոգենաւը Բաթումից հինգշաբթի օրերը լուսաբացին։

Փոթիից դուրս է գնում.

Պոստային-մարդատար շոգենաւը Օդեսա և Ճանապարհին գտնուած նաւահանգիստները կիրակի օրերը, առաւօտեան ժամը 8-ին։

Պոստային-մարդատար շոգենաւը գործը վերջացնելուց յետոյ երկուշաբթի օրերը Բաթում։

Ապրանքակիր - մարդատար շոգենաւը Բաթում երեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 10-ին։

Ապրանքակիր - մարդատար շոգենաւը հինգշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 8-ին, Օդեսա և Ճանապարհին գտնուած նաւահանգիստները։

Անդրանիկեան մարդատար գիծ.

Բաթումից դուրս է գնում հինգշաբթի օրերը գիշերուայ ժամը 1-ին։

Բաթում հասնում է երեքշաբթի օրերը, ցերեկուայ ժամը 2-ին։

Անդրանիկեան մարդատար շոգենաւերի վրայ ընդունւում են II և III կարգի ուղևորներ և առանց ստեղծ պաշարեղէնի։

Գործակալութիւնը գտնւում է Թիֆլիսի առ. բանկի շինութեան մէջ №№ 117 և 118։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[illegible]

«ԾԻԾԱՂԻ ՏՈՊՐԱԿ»-ի

առաջին գրքի տպագրութիւնը. ուսանելով ենք այն անձանց, որոնց մօտ գտնւում են լինելու գրքի բաժանորդագրութիւններ, փութով ուղարկեն բաժանորդագրողների հետ ինձ, այս հասցէով «Նոր-Դար»-ի խմբագրատուն գպ. Օ. Շահազիզեանց։

(0-0-0) 5-1

ՍԱՆՏԱԼ ՄԻԴԻ
(SANTAL MIDY)

Պարիզի դեղագործի պատրաստած — Թոյլատրուած է Ռուսիայում։

Այս կապսիւլների մէջ պարունակւում են մաքուր սանդալի էսսէնցիա։

MIDY

Գտնւում է Ռուսիայի գլխաւոր դեղատներում։

(M.) 21—18.

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՄԵԼԼԵՐ
ՋԱՑՐՈՒՈՂ
ՊԱՀԱՐԱՆՆԵՐԻ

Միակ մասնագիտական գործարան ՌՈՒՍԻԱՅՈՒՄ.

Գործարանը հիմնուած է 1857 թուին։ Միակ պահեստ և մագազին Մոսկուայում, Կուզնեցկի կամուրջ, Տվերսկոյէ պողվարէ (Հեռախօսը № 1060)։ Պատկերազարդ պրէյս-կուրանտը ուղարկւում է ՁՐԻ.

(M) X—17.

Գ. ԿԱՐԳԻ ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Հայ ընտանիքներում մասնաւոր պարապմունքներով պատրաստում է աշակերտներ Հայոց ծխական-եկեղ. և Ներսիսեան դպրոցի համար. պարապում է և վերաքննութիւն ունեցողների հետ։ Դիմել «Նոր-դար»-ի խմբագրատուն։

(0-0-0) 10-8.

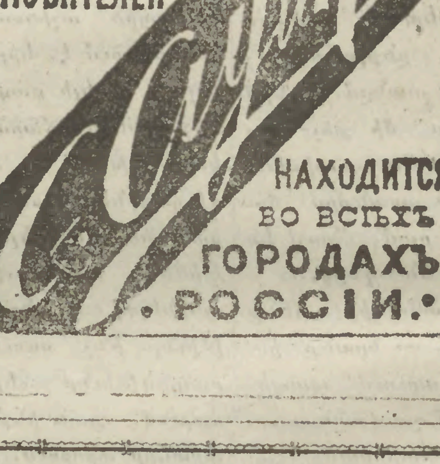

М.) 6-8

ԼՈՂԱՐԱՆ ԲԱԴԵՆՈՒՄ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄՕՏ

Ծծմբային-աղի աղբիւրներ (13 հատ 25—36° Ռ.)

Լողարաններ ամբողջ տարուայ ընթացքում։

Անցեալ տարի 19,308 յաճախորդ կար։ Քաղաքը գտնւում է գեղեցիկ տեղում։ Լողարաններն ամէն յարմարութիւններով և [illegible]

ՋՐԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(525, ր. ա.) 10-8.

Կ. Կ. ՄԵԼԻՔ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆՑԻ
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻՆԻՆԵՐԻ պահեստում
ԲԱՔՈՒ

ծախւում են ԿԱԽԵԹԻ, ՄԱՏՐԱՍԻ և ԴԵՐԲԵՆԴԻ գինիներ հին և նոր, թէ մեծ քանակութեամբ (տակառներով) և թէ շիշերով։ Գները չափաւոր են։

Ընդունւում են պատուէրներ Ռուսաստանի, Կովկասի և Անդրկասպեան քաղաքներից։ Հասցէն. ԲАКУ

СКЛАДЪ Кавказскихъ винъ
К. К. Меликъ Шахназарянца
(0-0-0) X - 44